

Т. Б. Фунтова визначає уточнення як логіко-граматичну категорію, виділяє такі її диференційні ознаки: двочленність конструкції (уточнюваний – уточнювальний компонент), особливі комбінації засобів вираження компонентів уточнення; специфічна інтонація уточнення; безсполучниковий і сполучниковий зв'язок. Мовознавець зазначає, що уточнення необхідно відмежовувати від пояснення, включення, виключення, відокремлення, прикладки і т. д.

Поняття «відокремлені другорядні члени зі значенням уточнення» використовує Л. В. Захарова. Дослідниця тлумачить уточнювальну конструкцію як двокомпонентну структуру, основою якої є подвійний приєднувальний зв'язок і яка слугує синтаксичною формою для реалізації семантичного уточнення певного члена речення. Л. В. Захарова з'ясовує самостійний статус категорії уточнення, зіставляючи її з такими суміжними категоріями, як пояснення, включення.

Н. С. Фоміна розглядає синтаксичні конкретизатори як засіб утворення стилю прози М. С. Лескова. Науковець визначає широко межі поняття синтаксичних конкретизаторів. На думку Н. С. Фоміної, це пояснювальні конструкції, уточнювальні члени речення, субстантивні звороти, однорідні члени речення з препозитивним узагальнювальним словом та інші суміжні семантико-синтаксичні явища.

Отже, синтаксичний конкретизатор – це самостійна категорія, яка має свої диференційно-класифікаційні ознаки і потребує ґрунтовного осмислення, враховуючи нові досягнення лінгвістики.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
2. Галкина-Федорук Е. М. Современный русский язык : Синтаксис / Е. М. Галкина-Федорук, К. В. Горшкова, Н. М. Шанский. – М., 1958. – С. 87–96.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис : монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
4. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. 2 : Синтаксис / Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1961. – 285 с.
5. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навчальний посібник / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.

УДК 811.161.2:81'37

ІМПЕРАТИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ В МОВІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПОЧАТКУ ХХІ ст.: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА

К. О. Бортун

Вивчення функціонування наказового способу серед основних стилів сучасної української мови є актуальною проблемою в сучасній граматиці. Серед інших питань, що потребують теоретичного обґрунтування, на окрему увагу заслуговує вивчення імперативних висловлень у публіцистичному стилі. Граматичні ознаки та семантичні функції імперативних конструкцій висвітлено в науковій літературі таких вчених, як Д. Штелінг, В. Храковський, А. Володін, А. Ізотов, Л. Бірюлін, І. Вихованець К. Городенська, В. Горпинич, М. Жовтобрюх, А. Загнітко, М. Кулик, В. Русанівський).

Оскільки публіцистика є сферою масової комунікації, цим зумовлене те, що публіцистичний стиль має дуже значний діапазон поширення. З огляду на призначення

публіцистичного стилю – формування громадської думки – визначальною рисою є вдале поєднання логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням та волевою установкою автора щодо слухача [4, с. 331]. Адже публіцистика мусить бути одночасно і впливовою, й інформативною. У цьому велика роль відводиться імперативу, адже він одночасно інформує, повідомляє про подію слухачу, а разом із цим «виражає волевиявлення мовця, яке залежно від конкретної ситуації набуває модальних відтінків наказу, команди, заклику, побажання, прохання, застереження тощо» [3, с. 373].

Мета роботи – дослідити структурні та семантичні особливості імперативних висловлень у мові публіцистичних текстів початку ХХІ.

Активне використання імперативних висловлень у публіцистичних текстах не є поодиноким явищем в українській мові. На підтвердження цього Т. Михайлова зазначає, що імператив у системі інших дієслівних граматичних категорій найбільшим чином «спрямований» на висловлення оцінної семантики, оскільки значення самої спонукальною ситуації включає в себе експліцитне або імпліцитне аргументування з боку мовця і, отже, звернення до певних світоглядних цінностей [2, с. 106].

О. Шатілова зазначає, що імперативність передбачає наявність у тексті (зокрема публіцистичному) мовних засобів зі значенням спонукання (волевиявлення). Авторка виділяє модальні модифікації імперативності: з індикацією ймовірності каузованої дії (наприклад, наказ, дозвіл, інструкція); з індикацією мотивованості каузованої дії (наприклад, прохання); з індикацією корисності для реципієнта (наприклад, порада); немаркована імперативність (наприклад, пропозиція). Окрім того, виокремлюють експліцитну та імпліцитну імперативність, а також пряму й непряму [5, с. 316].

Л. Мелехова наголошує, що загальне експресивне ядро конотацій імператива в публіцистичних текстах – імпульс до позитивних емоцій адресата. Конотації поради, рекомендації, запрошення полягають у низькому ступені категоричності, в модальності доцільності, обов'язковості, або необхідності виконання зазначеного дії в інтересах мовця або обопільний інтерес мовця і адресата. Саме в публіцистичному стилі активно використовується «інтригуючий» імператив – наказовий вислів функції гранично лаконічного запрошення, пояснення до якого міститься лише в контексті [1, с. 11].

У мові публіцистичних текстів найпоширенішим є висловлення з дієсловами 2 особи однини/множини імператива: *«Потім і християнство успадкувало цю тезу: «любіть ворогів ваших», «не противтеся злу насильством» тощо. Отже, у ніцішеанській термінології прагнення до панування розглядається двояко: як активна (безпосередність, спонтанність) і реактивна (мстива реакція через безсилля, реалізована в уяві) складові.»* («Український тиждень», № 41 (413) 16.-22.10.2015, с. 41); *«Відкрита і чиста душа керується правилом: «Стався до інших так, як хочеш аби ставилися до тебе.»* (с.40, «Журналіст України», №2, 2015).

Часто в мові газетних публікацій трапляються цитати з поетичних творів або Святого Письма, які допомагають посилити емоції засудження, обурення, радості, згоди, здивування тощо: *«Не забуваймо, що «огонь в одежі слова», за висловом І.Франка, може принести не менше користі протидії військовій агресії та перемозі, аніж сила зброї та вправність військ.»* (С.6, «Журналіст України», №4 (395), 2015); *«Стилізовані повчання після серйозних тем звучить весело й комічно: «Не дурно сказано було в Письмі: «Не ставте ресор нових на доджі старії.»* (С.41, «Український тиждень», № 43 (415), 30.10-05.11.15); *«Вчімося, як писав Іван Франко, «проти рожна перти, проти хвиль плисти.»* *Ось тоді й з'являтиметься провіток там, де вчора ще була суцільна темрява.»* (С.15, «Журналіст України», №4 (395), 2015); *Величний заповіт Тараса підняв національно-визвольну хвилю Української революції 1917-1920 років. Саме нині ми відзначаємо століття її початку та прагнемо засвоїти головний її урок – урок єдності, яка має бути понад усе. Його святого заповіту ми дотримувалися під час Революції Гідності. У всіх нас назавжди перед очима – один із перших героїв Небесної Сотні Сергій Нігоян. Аж пропікає душу його заклик: «Борітеся – поборете!*

Вам Бог помагає». (Виступ Президента України на церемонії вручення Національної премії України ім. Тараса Шевченка (09.03.2017) <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-na-ceremoniyi-vruchennya-nacionalnoyi-prem-40306>).

Функцію вираження наказовості виконують також конструкції закликів, яким імператив у публіцистичних текстах надає відтінок співучасті автора і читача. Напр.: **«Пам'ятаймо ціну свободи.»** (заголовок) (*«Журналіст України»*, №3 (394), 2015); **«Вибудуймо повноцінне суспільство, забезпечуймо економічну свободу, вирощуймо раціонального homo eopoticus, створюймо умови для його реалізації та самоусвідомлення, а потім уже досліджуймо, що вийшло. А тим часом навчимося відрізнити брехню від недосконалості вимірювань. Ну й взагалі від недосконалості світу.»** (*«Український тиждень»*, № 45 (417) 13-19.11.2015, с. 19).

Заклики можуть нести додаткове смислове навантаження, переходити в примус – загроза, залякування, вольовий натиск тощо (**«Забирайтеся звідси негайно, негідники. Ви після бою втечете, а ми без даху над головою позамикаємося.»** (с.31, *«Журналіст України»*, №3 (394), 2015).

Отже, імперативні висловлення в мові публіцистичних текстів початку ХХІ ст. є потужним засобом впливу та маніпуляції на читача. Імператив допомагає автору публіцистичних текстів розставити правильні акценти, привернути увагу та змусити зосередитися над прочитаним, зробити певні висновки.

Література

1. Мелехова Л. А. Коннотация императива: автореф. дисс. кандидата філол. наук: 10.02.01 – «Русский язык» / Л. А. Мелехова. – Москва, 2012. – С. 11–15.
2. Михайлова Т. В. Оценочная семантика императивных высказываний в русских текстах постаршей семантики XVI в. / Т.В. Михайлова// Вестник Бурятского государственного университета. – 2014. – Вып. 10, Ч. 1 : Филология. – С. 105–110.
3. Сучасна українська літературна мова. Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – 3-тє вид., допов. – К. : Вища шк., 2002. – С. 373–375.
4. Шатілова О. С. Способи мовленнєвого впливу в аспекті реалізації текстових категорій// О. С. Шатілова.– Вісник ДонНУ.– Серія Б. Гуманітарні науки., 1–2.– С. 316–318.
5. Шептуха О. Односкладні особові речення в публіцистичному стилі української мови // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Вип. 15. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – С. 331–333.

УДК 821.161.2 – 2.09 Гуцало

ГРАДУАЛЬНА СИНОНІМІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ОБРАЗНО-ВИРАЖАЛЬНИЙ ЗАСІБ МОВОТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА ГУЦАЛА

О. Г. Важеніна

Багатство виражальних засобів мови є одним із переконливих свідчень рівня розвитку мови та її довершеності. Воно виявляється у стилістичній складності, у наявності широкої палітри синонімів, та в інших способах і засобах зображення. Мова художньої літератури, з погляду лінгвістики, є передовсім системою мовних виражальних засобів. Фразеологізми є суттєвим компонентом цієї системи, оскільки